

Південний Кавказ у фокусі глобального суперництва: виклики і можливості для України

Костянтин Кононенко

2026

Південний Кавказ у фокусі глобального суперництва: виклики і можливості для України

Загальний огляд

Завершення у 2023 р. тривалого вірмено-азербайджанського конфлікту, а також геополітичні впливи, пов'язані з конфліктами, що тривають навколо України та на Близькому Сході, призвели до кардинальних змін у регіональному балансі сил на Південному Кавказі.

Їхніми характерними ознаками є насамперед зменшення регіональної ролі Росії, яка стрімко втрачає важелі військового та політичного впливу в регіоні через війну в Україні та міжнародну ізоляцію. Наслідком цього тренду є нівелювання традиційних механізмів контролю РФ над Вірменією, а також послаблення інструментів її тиску на Азербайджан та Грузію, що дозволило цим країнам диверсифікувати власні зовнішньополітичні пріоритети.

На цьому тлі спостерігається посилення позицій інших впливових акторів – США, ЄС, Туреччини і Китаю, що супроводжується загостренням конкуренції між ними за ресурси і контроль над логістичними маршрутами. Водночас військова нестабільність навколо Ірану, який довгий час намагався активно впливати на міжнародні відносини на Південному Кавказі, додатково послабила позиції цієї країни та її роль в регіональному балансі сил.

У цьому контексті варто відзначити суттєву активізацію протягом останнього року дипломатії США, які просувають низку регіональних ініціатив, спрямованих на витіснення російського та іранського впливу (таких як угода між США і Вірменією про цивільне ядерне співробітництво (Section 123) або проєкт TRIPP). В геополітичному вимірі метою американської політики щодо Південного Кавказу є прагнення Вашингтона контролювати логістичні коридори на стратегічно важливому просторі між Чорним і Каспійським морями, звужуючи таким чином можливості Китаю щодо реалізації його ініціативи «Один пояс, один шлях».

Дедалі більший інтерес до регіону виявляє також Європейський Союз, розглядаючи Азербайджан як ключового постачальника енергоресурсів в рамках Південного газового коридору. Політика ЄС на Південному Кавказі сьогодні сконцентрована на стабілізації регіону через пряме дипломатичне посередництво щодо нормалізації відносин та підписання мирного договору між Вірменією та Азербайджаном (включаючи присутність на вірмено-азербайджанському кордоні цивільної моніторингової місії ЄС (EUMA) для запобігання ескалації), а також на підтримці проєктів, спрямованих на зміцнення логістичної безпеки та енергетичної незалежності Європи, насамперед в контексті диверсифікації маршрутів постачання товарів та ресурсів з Каспійського регіону в обхід території РФ. ЄС намагається також протидіяти російським впливам на країни регіону, підтримуючи їхній суверенітет, безпеку, економічну стійкість та поступову інтеграцію в європейський політичний простір через інструменти Східного партнерства, інвестиції в інфраструктуру, співпрацю в сфері «зеленої» енергетики, цифровізацію тощо.

В останні роки дедалі більше уваги Південному Кавказу приділяє Китай, інтерес якого зосереджений передусім на безпеці транзитних шляхів у рамках ініціативи «Один пояс, один шлях». Пекін уникає прямого втручання у регіональні конфлікти та намагається балансувати між Азербайджаном, Грузією та Вірменією, інвестуючи в розбудову портів, залізниць (зокрема Баку – Тбілісі – Карс) та транспортної інфраструктури, де головним логістичним хабом виступає Грузія. Важливим напрямом його регіональної політики є також розвиток економічного партнерства з Азербайджаном (яке в Пекіні розглядають як стратегічне), що дозволяє використовувати логістичні можливості цієї країни для транспортування китайських товарів в Європу в обхід території РФ. При цьому Китай не прагне прямо витіснити традиційних гравців регіону (Росію, Туреччину, Іран), а діє часто у взаємодії з ними як нова впливова сила, з якою доводиться рахуватися, обережно, але впевнено перебираючи на себе економічні важелі

Південний Кавказ у фокусі глобального суперництва: виклики і можливості для України

впливу, які раніше належали Москві. Загалом посилення позицій Пекіна в регіоні розглядається окремими регіональними акторами (Росією, Іраном) як корисне для стримування впливу Заходу, а також Туреччини, яка прагне перебрати на себе роль головного транзитного хаба та безпекового гаранта в регіоні, обмежуючи традиційний вплив РФ. Водночас останніми роками Китаю доводиться конкурувати за регіональний вплив не лише із США, ЄС та Туреччиною, а й з Індією, яка нарощує присутність у регіоні.

Туреччина та Іран, найбільші регіональні держави, що мають власні амбіції, також намагаються активно конкурувати за вплив на транспортні коридори та безпекову ситуацію. Водночас держави Південного Кавказу (Грузія, Вірменія, Азербайджан) використовують конкуренцію великих держав для отримання інвестицій, посилення власної суб'єктності та розширення економічних можливостей.

Важливим наслідком геополітичних змін є зростання геоекономічного значення Південного Кавказу як перспективного регіону в контексті розбудови нових логістичних коридорів між Європою та Азією. Трансформація транспортних шляхів на тлі геополітичних зрушень у Євразії та на Близькому Сході перетворила цей регіон на ключовий безпечний транзитний маршрут для Транскаспійського міжнародного транспортного шляху («Серединного коридору»), що в перспективі зумовлює його роль критично важливого глобального логістичного вузла.

Південний Кавказ у фокусі глобального суперництва: виклики і можливості для України

Вплив глобального суперництва на політику країн Південного Кавказу

Глобальне суперництво між США, ЄС, Росією, Туреччиною та Іраном перетворило Південний Кавказ на арену складної геополітичної гри. Ослаблення традиційного домінування РФ через її агресію проти України та зміна балансу сил на користь нових гравців докорінно трансформують політику країн Південного Кавказу (Азербайджану, Вірменії та Грузії), змушуючи їх переглядати свої безпекові союзи та зовнішньополітичні вектори, вибудувати багатовекторну політику та диверсифікувати партнерства.

Найбільш наочно цей тренд спостерігається у **Вірменії**, яка в останні роки перебуває в процесі кардинального перегляду своєї традиційної ролі як головного союзника РФ в регіоні та пошуку нових форматів власного позиціонування в регіональному балансі сил, що стрімко змінюється. Стратегічний розворот на Захід, ініційований урядом Н. Пашиняна через невиконання Москвою союзницьких зобов'язань в ході вірмено-азербайджанської війни 2020 р. та демонстративну пасивність російських миротворців під час військової деокупації Азербайджаном території Нагірного Карабаху у 2023 р., має на меті зменшити критичну залежність країни від РФ, забезпечити стабільність через західні інституції та побудувати альтернативну архітектуру безпеки у співпраці з ЄС і США.

В рамках цього підходу Вірменія де-факто повністю заморозила свою участь в Організації договору про колективну безпеку (ОДКБ) та здійснює активну диверсифікацію зовнішньої політики, офіційно дистанціюючись від російських зовнішньополітичних концептів (зокрема агресії проти України), водночас наголошуючи на європейській інтеграції, підвищуючи рівень взаємодії з ЄС та активізуючи багатовимірний діалог зі США (на основі Хартії про стратегічне партнерство від 14.01.2025 та укладеної в її розвиток Хартії про всеосяжне стратегічне партнерство від 26.05.2026).

Прийняття у березні 2025 р. вірменським парламентом євроінтеграційного законодавства запустило процес вступу Вірменії до ЄС. У цьому контексті вагомим успіхом уряду Н. Пашиняна можна вважати закріплення в підсумковій декларації першого саміту ЄС – Вірменія (4-5 травня ц. р.) офіційного визнання з боку ЄС «європейських прагнень вірменського народу» як першого кроку на цьому шляху.¹ Але варто зазначити, що Брюссель дотримується у цьому питанні обережної позиції, фактично пропонуючи Вірменії поступову секторальну інтеграцію, адаптацію законодавства ЄС (*acquis*), лібералізацію візового режиму, безпекову допомогу та фінансову підтримку реформ на основі підписаної у 2021 р. Угоди про всеосяжне та розширене партнерство (СЕРП) без надання статусу країни-кандидата. 21 квітня ц. р. Рада ЄС погодила створення цивільної місії партнерства Європейського Союзу у Вірменії (EUPM Вірменія) в рамках Спільної політики безпеки та оборони ЄС, яка надаватиме консультативну та ресурсну підтримку вірменському уряду у протистоянні багаторівневим загрозам, таким як маніпуляції та іноземне інформаційне втручання (FIMI), кібератаки, незаконні фінансові потоки тощо. Затверджений Єврокомісією План стійкості та зростання для Вірменії на період 2024-2027 рр. передбачає економічну та інфраструктурну допомогу країні обсягом 270 млн євро, а також залучення європейських інвестицій в обсязі 2,5 млрд євро.² Крім того, з 2024 р. ЄС виділив через Європейський фонд миру 30 млн євро на підтримку збройних сил Вірменії.³

Південний Кавказ у фокусі глобального суперництва: виклики і можливості для України

Протягом останнього року відбулися суттєві зрушення у відносинах Вірменії зі США, імпульсом для поглиблення яких значною мірою послужило фокусування правопопулістської адміністрації Д. Трампа на підтримці миротворчих зусиль на вірмено-азербайджанському треку та її прагнення до участі у регіональних проєктах у галузях логістики, енергетики і безпеки (передусім у проєкті TRIPP), що становитимуть конкуренцію відповідним російським і китайським ініціативам. Для Вірменії співпраця зі США на цих напрямках є стратегічною з огляду на необхідність зменшення залежності від РФ та посилення інтеграційних зв'язків із Заходом. Саме під таким кутом зору слід розглядати вірмено-американську угоду про цивільне ядерне співробітництво (Section 123) від 9.02.2026, що передбачає експорт американських ядерних технологій, обладнання та послуг в обсязі 9 млрд дол. США для модернізації Мецморської АЕС і є критично важливою для зміцнення енергетичної незалежності Вірменії. Враховуючи офіційну підтримку уряду Н. Пашиняна з боку адміністрації президента США Д. Трампа напередодні парламентських виборів у Вірменії (7 червня ц. р.), можна говорити про посилення американського вектора у зовнішній політиці країни у найближчі роки.

Співпраця на європейському та американському треках спрямована також на зміцнення власних безпекових спроможностей Вірменії у рамках політики уряду Н. Пашиняна щодо диверсифікації військових зв'язків з метою подолання односторонньої залежності від РФ у сфері безпеки. У цьому контексті можна говорити про започаткування нових безпекових партнерств з Францією, а також з Індією, яка стала важливою альтернативою РФ у постачанні озброєнь (артилерії, систем ППО, бронетехніки). Вірмено-американське співробітництво також має безпековий компонент, що включає підтримку реформ вірменського оборонного сектору з боку США, спільні військові навчання тощо.

Центральним фокусом вірменської зовнішньої політики залишається підписання мирного договору з Азербайджаном за посередництва ЄС і США, делімітація кордонів та взаємне визнання територіальної цілісності (включно із азербайджанським статусом Нагірного Карабаху), а також завершення складного процесу нормалізації відносин з Туреччиною. Це дозволить забезпечити відкриття кордонів та вивести Вірменію з логістичної ізоляції, в якій вона перебувала з моменту здобуття незалежності в 1991 р., перетворивши її на повноправного учасника і бенефіціара нової архітектури євразійських логістичних коридорів. При цьому Вірменія намагається зберегти стабільний та глибокий рівень двосторонньої співпраці з Іраном, який залишається для Єревана важливим торговельним партнером, альтернативним постачальником енергоресурсів, а також вагомим чинником забезпечення регіональної стабільності та підтримання балансу у відносинах з іншими гравцями, насамперед з РФ, Туреччиною і Азербайджаном.

В процесі трансформації перебуває також і **Грузія**, політика якої в останні роки характеризується «євроскептичним» розворотом від традиційного прозахідного вектора в бік зближення з Росією, Китаєм та іншими авторитарними режимами, попри формально задекларовану мету щодо вступу до ЄС і НАТО та отриманий у 2023 р. офіційний статус країни-кандидата на вступ до ЄС.

Намагання керівної партії «Грузинська мрія» адаптувати елементи авторитаризму в політичну систему Грузії через імплементацію низки суперечливих законів, що копіюють російські репресивні норми та суттєво обмежують громадянські свободи (таких як закон про прозорість іноземного впливу, пакет законів проти «пропаганди ЛГБТ», криміналізація критики влади та «заборона екстремізму», впровадження юридичних механізмів ліквідації та заборони опозиційних партій тощо), спровокували розкол у грузинському суспільстві та призвели до глибокої кризи у відносинах країни з ЄС та європейськими інститутами, передусім з Парламентською асамблеєю Ради Європи (ПАРЄ). Її наслідками стали призупинення фінансової допомоги Грузії з боку ЄС і США, замороження ними політичного діалогу з грузинським урядом, запровадження персональних санкцій та візових обмежень проти грузинських високопосадовців, послаблення взаємодії країни в рамках НАТО.

Південний Кавказ у фокусі глобального суперництва: виклики і можливості для України

З огляду на це уряд «Грузинської мрії» на чолі з прем'єр-міністром І. Кобахідзе (де-факто керований проросійським олігархом Б. Іванішвілі) вдається до різновекторної зовнішньої політики, яка відбиває складний баланс у відносинах з геополітичними гравцями: він припинив з січня 2025 р. активну участь грузинської парламентської делегації у ПАРЕ, офіційно призупинив до 2028 р. процес вступу до ЄС, зберігаючи при цьому євроінтеграційну риторику, та водночас заявляє про «прагматизацію» відносин з Росією і поглиблення партнерства з іншими впливовими гравцями, зокрема з Китаєм та Туреччиною, намагається відновити співпрацю також на американському треку, шукаючи підходи до адміністрації Д. Трампа.

В контексті політики щодо РФ можна говорити про поступову нормалізацію грузино-російських відносин. На тлі фактичного зупинення процесу євроінтеграції Грузії уряд «Грузинської мрії» узяв курс на «прагматичну взаємодію» з Росією, уникаючи при цьому будь-яких тригерних питань, здатних спровокувати пряму конфронтацію у двосторонніх відносинах. В рамках цієї стратегії Грузія не приєдналася до міжнародних санкцій проти РФ, між обома країнами відбувається активне розширення економічних, енергетичних та логістичних зв'язків, відновлене пряме авіасполучення (скасоване раніше Москвою), що призвело до збільшення потоку російських туристів і бізнесу до Грузії. Попри відсутність офіційних дипломатичних зв'язків, розірваних після війни 2008 р. через визнання Москвою «незалежності» окупованих грузинських регіонів Абхазії та Південної Осетії, Росія досі залишається для Грузії одним з головних торговельних партнерів (близько 10,4% від її загального зовнішньоторговельного обороту). За підсумками 2025 р. товарообіг між двома країнами досяг 2,69 млрд дол. США (збільшившись на 6,3% порівняно з попереднім роком), із значним від'ємним сальдо для Грузії, яке становило 1,19 млрд дол. США (на 1,7% більше, ніж у 2024 р.).⁴

В останні роки дедалі більший вплив на зовнішню політику Грузії справляє китайський чинник. Уряд «Грузинської мрії» розглядає Китай як геополітичну протизавагу Заходу та певною мірою РФ, ключового інвестора і головного партнера у розвитку логістичних маршрутів. У липні 2023 р. обидві країни ухвалили спільну заяву про підвищення відносин до рівня стратегічного партнерства. З огляду на загострення відносин чинної грузинської влади із Заходом Китай є для офіційного Тбілісі зручним партнером, оскільки Пекін традиційно не висуває політичних вимог (на кшталт дотримання стандартів демократії, прав людини тощо) в обмін на допомогу та позики. Важливим чинником є також невизнання китайською дипломатією «незалежності» окупованих Росією грузинських територій.

За сприяння грузинського уряду Китай стає дедалі активнішим гравцем на економічному полі країни. В останні роки Китай стабільно входить до трійки найбільших торговельних партнерів Грузії. Цьому значною мірою сприяє двостороння угода про вільну торгівлю, укладена ще у 2017 р. За ці роки загальний товарообіг між країнами зріс на 148%, досягши за підсумками 2025 р. 2,313 млрд дол. США (за значного дисбалансу на користь Китаю у майже 6 разів).⁵ Грузія офіційно підтримує ініціативу Китаю «Один пояс, один шлях», позиціонуючи себе як головний регіональний транзитний хаб на логістичному маршруті доставки китайських товарів в Європу в рамках «Серединного коридору». Китайські компанії залучаються до реалізації критично важливих інфраструктурних проєктів на території Грузії (таких як будівництво стратегічно важливого глибоководного порту в Анаклії на Чорному морі, нового аеропорту у Вазіані, розбудова цифрової інфраструктури в рамках проєкту 5G Huawei тощо), отримують дедалі більшу частку власності у промислових активах країни. Загалом можна говорити, що процес поглиблення економічної інтеграції двох країн дедалі більше формує ризик односторонньої залежності Грузії від Китаю.⁶ У цьому контексті варто також відзначити активність китайського уряду щодо збільшення інвестицій в грузинські освітні і культурні проєкти з метою популяризації та підтримки китайської мови і культури (зокрема через мережу Інститутів Конфуція), його сприяння створенню спільних бізнес-асоціацій, що слід розглядати як інструменти «м'якої сили» для просування китайського впливу в Грузії.

В регіональному вимірі важливими для Грузії залишаються партнерські відносини з Туреччиною та Азербайджаном. Співпраця трьох країн має стратегічний характер в контексті

Південний Кавказ у фокусі глобального суперництва: виклики і можливості для України

функціонування глобальних транспортних маршрутів між Азією та Європою («Серединний коридор», залізниця Баку – Тбілісі – Карс) та мережі трубопроводів, що забезпечують диверсифікацію постачання енергоресурсів до ЄС (нафтопроводи Баку – Тбілісі – Джейхан, Баку – Супса, Південний газовий коридор), а також підтримання регіональної безпеки та регіональної економічної інтеграції.

Найбільш успішно до змін регіонального балансу сил на Південному Кавказі зміг адаптуватися **Азербайджан**, якому вдалося побудувати власну ефективну модель балансування у відносинах з глобальними центрами сили та завдяки багатовекторній зовнішній політиці, диверсифікації партнерств і фінансовій незалежності досягти регіональної стратегічної автономії, набутти суб'єктності в регіональних міжнародних відносинах.

Уникаючи приєднання до військово-політичних та інтеграційних блоків, спираючись на стратегічний альянс з Туреччиною і вдало використовуючи енергетичну дипломатію як вагомий інструмент «м'якої сили», Баку зміг вибудувати систему сталого регіонального економічного домінування, що створило можливості для розвитку прагматичних відносин з усіма стратегічно важливими партнерами – Росією, ЄС, США, Китаєм, Іраном. Ключовим чинником у цьому контексті значною мірою є провідна роль Азербайджану у міжнародній співпраці з реалізації проєктів трансконтинентальних транспортних і енергетичних коридорів, що дозволяє йому підтримувати із згаданими акторами прагматичний та водночас суб'єктний діалог, який базується на принципах взаємної поваги, спрямований на мінімізацію безпекових ризиків у регіоні та підкріплений спільною інтеграцією до низки масштабних економічних проєктів (таких як транспортний коридор «Північ – Південь», що з'єднує РФ та Іран, Південний газовий коридор, американський проєкт TRIPP, китайська ініціатива «Один пояс, один шлях», розвиток Транскаспійського міжнародного транспортного маршруту/«Серединного коридору» тощо).

Позитивну роль відіграло також завершення тривалого вірмено-азербайджанського конфлікту після відновлення азербайджанського суверенітету над Нагірним Карабахом. Успішне просування процесу мирного врегулювання з Вірменією, що має на меті укладення мирного договору, делімітацію кордонів і відкриття регіональних транспортних комунікацій (зокрема Сюнікського/Зангезурського коридору), створює необхідні умови для забезпечення тривалого миру і стабільності в регіоні та сприятиме дальшому зростанню геополітичної ролі Азербайджану як ключової ланки у новому балансі сил на Південному Кавказі.

Іншим вагомим чинником є підвищення геополітичного значення країни для енергетичної безпеки Європейського Союзу як альтернативного та надійного постачальника енергоресурсів з огляду на європейську політику диверсифікації, зумовлену відмовою від російських енергоносіїв внаслідок агресивних дій РФ проти України та країн ЄС, а також в умовах геополітичної нестабільності на Близькому Сході.

В останні роки роль Азербайджану як стратегічного енергетичного партнера Євросоюзу трансформувалася з регіонального постачальника енергоресурсів на одного з гарантів європейської енергетичної безпеки. Наразі він забезпечує близько 4,3% імпорту нафти,⁷ а також 8,1% загального обсягу імпорту трубопровідного газу до ЄС,⁸ який транспортується через Південний газовий коридор (включаючи Трансадриатичний газопровід) в країни Південної і Центральної Європи (Італію, Грецію, Болгарію, Румунію, Угорщину, Австрію та Німеччину). У загальному енергетичному балансі ЄС, де на природний газ припадає приблизно 24% від усієї спожитої енергії, частка азербайджанського газу становить близько 2% від загального споживання (12-13 млрд куб. м на рік).⁹ Це робить Баку одним із ключових альтернативних постачальників, нарівні з Норвегією, Алжиром та іншими країнами в контексті політики ЄС щодо диверсифікації.

Південний Кавказ у фокусі глобального суперництва: виклики і можливості для України

Стратегічний меморандум про взаєморозуміння щодо стратегічного партнерства в енергетичній сфері між Європейським Союзом та Азербайджаном, підписаний 18 липня 2022 р., визначає Азербайджан невід'ємною складовою стратегії енергетичної безпеки ЄС, яка передбачає зокрема розширення Південного газового коридору з метою збільшення експорту природного газу до країн ЄС, а також спільний розвиток водневої та відновлюваної енергетики. В практичному аспекті йдеться про збільшення у період до 2027 р. щорічного експорту азербайджанського природного газу до ЄС через Південний газовий коридор вдвічі – до щонайменше 20 млрд куб. м з подальшим його зростанням за рахунок постачань з відновлюваних джерел енергії, а також про спільні зобов'язання щодо скорочення викидів метану та підвищення енергоефективності в ланцюгах постачання. Цей процес супроводжуватиметься масштабною модернізацією та розширенням пропускних спроможностей інфраструктури Південного газового коридору та його ланок – Південнокавказького трубопроводу Баку – Тбілісі – Ерзурум, що транспортує природний газ з азербайджанських родовищ у Каспійському морі через Грузію до Туреччини, Трансанатолійського (TANAP) та Трансадриатичного (TAP) газопроводів, а також модернізацію мереж у Південно-Східній Європі, включаючи будівництво нових компресорних станцій, міжсистемних з'єднань (інтерконекторів) тощо. Загальний обсяг інвестицій у реалізацію цього амбітного проєкту оцінюється у понад 35 млрд дол. США.¹⁰ Важливим чинником є залучення до проєкту нових геополітичних гравців (таких, наприклад, як ОАЕ, що через компанію ADNOC придбали частку акцій у Південному газовому коридорі), що посилює його інвестиційний фундамент.

Додатковим напрямком для інвестицій та транзиту є також Трансбалканський маршрут, що дозволяє доставляти каспійський газ через нові інтерконектори до країн Центральної та Східної Європи (Угорщина, Румунія, Словаччина). До цих проєктів може бути залучена й українська інфраструктура: Азербайджан використовує європейські інвестиції для оптимізації маршрутів постачання енергоресурсів в обхід РФ, розглядаючи в тому числі газотранспортну систему та підземні газосховища України.

З огляду на це довгострокова енергетична стратегія Азербайджану орієнтована на т. зв. «двовекторну» модель (dual energy strategy), яка включає як прискорене збільшення видобування природного газу для досягнення передбачених Меморандумом цільових обсягів, так і довгостроковий перехід на експорт «зеленої» електроенергії та водню, а також інвестиції у модернізацію внутрішньої трубопровідної інфраструктури.

На виконання цієї стратегії уряд Азербайджану у співпраці з міжнародними енергетичними корпораціями (Shell, Chevron, BP, американською газовидобувною компанією Comstock Resources) планує до 2028/2029 р. збільшити щорічний внутрішній видобуток газу на 10 млрд куб. м за рахунок інвестування в розробку нових та глибинних родовищ.¹¹ Так, вже запущено першу фазу видобутку на родовищі «Абшерон» з плановим обсягом 1,5 млрд куб. м на рік. Реалізуються інвестиційні проєкти на перспективних газових родовищах «Бабек» (запаси ~400 млрд куб. м) та «Умід» (запаси ~200 млрд куб. м). В рамках проєкту «Шах-Деніз» проінвестовано розширення фаз видобутку («Шах-Деніз 2» та «Шах-Деніз 3»), де у 2024 р. угорська державна компанія MVM Group викупила 5% акцій для прямої фінансової участі. Залучаються інвестиційні ресурси для вилучення газу глибокого залягання з блоку нафтових родовищ «Азері – Чираг – Гюнешлі». Водночас, за розрахунками експертів, Азербайджан не зможе досягти запланованих показників: йому об'єктивно не вистачає ресурсів для швидкого та значного нарощування експорту газу до ЄС для того, щоб компенсувати втрати поставок енергоресурсів з Близького Сходу. За підсумками 2026 р. обсяги експорту газу через Південний газовий коридор становитимуть, як очікується, не більше 12,8 млрд куб. м, що приблизно відповідає показникам 2025 р. У 2027 р. цей показник може досягти щонайбільше 13,5 млрд куб. м газу. На заплановані обсяги експорту країна зможе вийти не раніше 2030 р. за умови готовності відповідної трубопровідної інфраструктури Південного газового коридору.¹²

Південний Кавказ у фокусі глобального суперництва: виклики і можливості для України

Зі свого боку Азербайджан інвестує у модернізацію внутрішньої газотранспортної системи з метою розширення її пропускної спроможності, усунення витоків газу, модернізації факельних систем та повного уловлювання метану, який раніше спалювався. Це дозволяє спрямувати «заощаджені» обсяги газу на експорт до ЄС без збільшення фактичного видобутку. Цей напрям є також важливим з урахуванням прийняття ЄС нових екологічних стандартів, що вводять суворе регулювання метанових викидів імпорту, та відповідних зобов'язань, узятих азербайджанським урядом в рамках Меморандуму з ЄС. На їх виконання Азербайджан у березні 2024 р. приєднався до Глобального зобов'язання із скорочення викидів метану (Global Methane Pledge) – спільної ініціативи США та ЄС, в рамках якої країни-учасниці добровільно беруть зобов'язання скоротити викиди метану на 30% до 2030 р.¹³

Крім того, Азербайджан активно реінвестує доходи від викопного палива в поствуглецеву економіку, синхронізуючи свою стратегію з Європейським зеленим курсом (EU Green Deal). Йдеться про масштабні проекти з розвитку потенціалу відновлюваних джерел енергії (ВДЕ), зокрема збільшення виробництва та експорту «зеленої» електроенергії (передусім вітрової і сонячної генерації на Каспійському шельфі та на території Нагірного Карабаху) та водню, до реалізації яких залучені провідні міжнародні компанії в галузі ВДЕ (Masdar, ACWA Power). Зі свого боку ЄС також мобілізує приватні інвестиції та залучає європейські компанії, що працюють у сфері чистих технологій, для підтримки енергетичної трансформації Азербайджану.

В рамках урядового курсу на адаптацію європейських екологічних стандартів Азербайджан у 2019 р. приєднався до Східноєвропейського партнерства з енергоефективності та охорони навколишнього середовища (E5P). Він співпрацює з ЄС в рамках ініціативи EU4Energy та низки регіональних програм в галузі охорони навколишнього середовища та досягнення кліматичних цілей, таких як «Водна ініціатива+», «Загальна система екологічної інформації II» (SEIS II), «EU4 Climate» та «EU4 Environment», двосторонні проекти щодо якості повітря та промислових викидів. Ці ініціативи допомагають Азербайджану виконувати свої національні зобов'язання в рамках Паризької угоди, а також досягати цілей сталого розвитку ООН.¹⁴

В перспективі Азербайджан позиціонує себе як ключову ланку в майбутніх коридорах «зеленої» енергетики, що з'єднують Південний Кавказ, Центральну Азію та Європу. Саме в такому контексті слід розглядати проект будівництва високовольтного підводного кабелю в Чорному морі для передачі відновлюваної електроенергії з азербайджанських та грузинських ВДЕ до ЄС, який реалізується з 2022 р. за участі Азербайджану, Грузії (яка відіграє дедалі помітнішу роль у цій ініціативі), Румунії та Угорщини. Цей проект «Чорноморського зеленого коридору» отримав високу оцінку Європейської комісії, що дозволило залучити на його реалізацію кредитне фінансування від ЄС у розмірі 35 млн дол. США.¹⁵

Слід також зазначити, що азербайджанська енергетична стратегія щодо ЄС тісно пов'язана з розвитком Транскаспійського міжнародного транспортного маршруту («Серединного коридору») та проектом TRIPP, що робить Азербайджан головним транзитним хабом між Центральною Азією та ЄС. Водночас, враховуючи збереження високого рівня конфліктогенності в регіоні Південного Кавказу, важливим напрямом двосторонньої взаємодії між урядом Азербайджану і ЄС залишається безпекова співпраця, яка спрямована зокрема на захист критичної інфраструктури.

Політика Росії на Південному Кавказі: намагання зберегти залишки впливу

Протягом трьох десятиліть після розпаду СРСР політика Росії на Південному Кавказі була спрямована на утримання свого монопольного геополітичного домінування в регіоні. За цей час їй вдалося сформувати тут мультикомпонентну та багатовимірну систему впливів з використанням комплексу гібридних інструментів (військових, економічних, політичних та інформаційних), спрямованих на утримання регіональних держав в російській орбіті.

Концентрація військових та фінансових ресурсів Росії на війні проти України суттєво обмежила її можливості домінування в регіональній проєкції, що поступово призводить до втрати нею своїх позицій, занепаду російської архітектури безпеки (ОДКБ та «миротворчих» форматів) та системної трансформації російського впливу в регіоні на користь інших геополітичних гравців (США, ЄС, Китаю, Туреччини).

У сучасних геополітичних реаліях Росія намагається зберегти залишки свого впливу на Південному Кавказі за допомогою комбінації військового шантажу, енергетичного домінування, дипломатичних маніпуляцій та економічного тиску, розглядаючи відносини з регіональними державами крізь призму протидії Заходу, контролю над транзитними коридорами та пошуку ефективних механізмів, здатних покращити її позиціонування в новому регіональному балансі сил.

Азербайджан є найбільш складним, самостійним і фінансово незалежним чинником у планах РФ на Південному Кавказі, який Москва змушена сприймати як рівноправного гравця, а не об'єкт маніпуляцій. На відміну від Вірменії чи Грузії, Баку володіє потужною армією, спирається на стратегічний союз з Туреччиною та незалежний від РФ економічний потенціал. Ліквідація карабаського сепаратизму та виведення у червні 2024 р. російського «миротворчого контингенту», що перебував на території Нагірного Карабаху як «гарант безпеки» відповідно до тристоронньої угоди від 10.11.2020, позбавили Москву головного військового інструменту шантажу та важеля впливу на політику азербайджанського уряду. В нинішніх умовах Москва змушена рахуватися з повною реставрацією суверенітету Азербайджану над Нагірним Карабахом та намагається зберегти партнерство з ним як із ключовим транспортно-логістичним вузлом в обхід західних санкцій.

Крім того, для ізолюваної санкціями Росії Азербайджан сьогодні є незамінним сухопутним мостом до Ірану, Перської затоки та Індії через транспортний коридор «Північ – Південь». Головний інтерес Кремля полягає у розбудові залізничної та автомобільної інфраструктури в рамках цього маршруту. Москва намагається міцно прив'язати Баку до спільних логістичних проєктів, щоб мінімізувати інтерес Азербайджану до західних транспортних ініціатив, зокрема до американського проєкту TRIPP.

Не менш важливою для Кремля є взаємодія з Баку в енергетичній сфері. З огляду на те, що Азербайджан є прямим конкурентом РФ на європейському ринку газу та нафти, Москва зацікавлена в укладенні з ним негласних картельних угод, щоб запобігти повному заміщенню російських енергоносіїв азербайджанським експортом. Вона також пропонує Баку «схеми

Південний Кавказ у фокусі глобального суперництва: виклики і можливості для України

координації» та використання російської інфраструктури для реекспорту, намагаючись зберегти хоча б непрямий вплив на кавказький енергетичний сектор.

Таким чином, у підходах Кремля до відносин з Азербайджаном можна говорити про зміну парадигми від «імперського контролю» до вимушеного прагматизму та балансування з метою зберегти критичний економічний транзит і не допустити повного домінування в регіоні інших впливових гравців, передусім Туреччини та США. Такий підхід зумовлений нинішнім позиціонуванням Баку як незалежної регіональної потуги, з якою Росії доводиться рахуватися і домовлятися. Криза в двосторонніх відносинах, яка виникла на початку ц. р. внаслідок інциденту із збиттям російською ППО літака Azerbaijan Airlines, провокативних утисків азербайджанських бізнесменів і мігрантів у РФ та призвела до серйозного дипломатичного загострення, повною мірою засвідчила обмеженість інструментарію Кремля для тиску на Баку. Чи не єдиними важелями російського впливу у цьому контексті залишаються інструменти «м'якої сили», включно з використанням чинника численної азербайджанської діаспори в РФ.

Водночас ключове місце в планах Москви щодо збереження свого геополітичного впливу на Південному Кавказі посідає Вірменія, яка історично була головним військово-політичним союзником РФ в регіоні та учасником російських інтеграційних форматів (ОДКБ та Євразійського економічного союзу/ЄАЕС).

Нинішнє зближення Єревана з ЄС, ініційоване урядом Н. Пашиняна, викликало гостру реакцію з боку Кремля. Намагаючись утримати Вірменію у сфері свого геополітичного впливу та зупинити її розворот на Захід, Москва обрала традиційну конфронтаційну стратегію з використанням комплексного набору інструментів гібридного, економічного та політичного тиску, включаючи прямі погрози «наслідками, як в Україні» в разі продовження владою країни євроінтеграційного курсу.

У цьому контексті пріоритет надається застосуванню важелів економічного шантажу, враховуючи те, що Вірменія залишається критично залежною від російського газу, ринку збуту в рамках ЄАЕС та логістичних зв'язків з РФ. Російські державні компанії (зокрема, дочірні структури «Газпрому») володіють ключовими об'єктами енергетичної та транспортної інфраструктури країни, а значна частина вірменського великого бізнесу та олігархічних кіл історично інтегрована в російську економіку і фінансову систему. З огляду на це Москва активно використовує тарифний тиск, цінові механізми, штучні санітарні та митні обмеження на експорт вірменських товарів до РФ (наприклад, блокування поставок фруктів, коньяку, молочної продукції) та «технічні закриття кордонів» для дестабілізації вірменської економіки.

В контексті політичного тиску йдеться передусім про створення штучної політичної нестабільності та гібридне втручання у виборчі процеси під час парламентських виборів у Вірменії (7 червня ц. р.) з метою повалення (або максимального послаблення) уряду Н. Пашиняна та зміни зовнішньополітичного курсу держави. Можна говорити про намагання Кремля реалізувати сценарій політичного реваншу проросійських сил за допомогою масштабних прихованих кампаній дезінформації і пропаганди, спрямованих на дискредитацію чинного прем'єра Н. Пашиняна та підтримку проросійських кандидатів (передусім альянсу «Сильна Вірменія» російсько-вірменського олігарха С. Карапетяна); маніпулювання громадською думкою через мережі фейкових новинних сайтів, ботоферм і фальшивих медіаплатформ; використання технології «електорального десанту» (йдеться про спроби масштабного підвезення авіарейсами до 100 тис. етнічних вірмен з діаспори в РФ з метою впливу на результати голосування всередині країни, на що, за даними західних спецслужб, було виділено до 50 млн дол. США)¹⁶ тощо. Переконлива перемога проурядової партії «Громадянський договір» (близько 50% голосів) зламала цей сценарій і стала геополітичною поразкою Росії, змусивши її перейти до тактики довгострокового саботажу євроінтеграційних реформ та провокування штучної дестабілізації.

Південний Кавказ у фокусі глобального суперництва: виклики і можливості для України

На цьому тлі вагомим важелем тиску, що формує довгострокові ризики для суверенітету Вірменії, залишається російська військова присутність на її території (зокрема наявність 102-ї російської військової бази в м. Гюмрі), яка за певних обставин може стати зручним інструментом безпекового шантажу з боку РФ.

Щодо Грузії Росія діє за сценарієм «м'якого поглинання», намагаючись через комбінацію геополітичного шантажу, економічних привілеїв, політичного тиску на керівну верхівку, комплексного застосування інструментів «м'якої» і «жорсткої» сили домогтися «добровільної» відмови Тбілісі від інтеграції до ЄС і НАТО, повернення країни у сферу російського геополітичного впливу та її поступової гібридної анексії. У цьому контексті можна говорити про перехід Москви від колишньої тактики прямого військового тиску до стратегії «селективної і повзучої інтеграції», поєднуючи політичний вплив на грузинське керівництво з повним поглинанням окупованих грузинських регіонів – Абхазії та Південної Осетії.

Кремль використовує економічні зв'язки як потужний інструмент гібридного впливу на Грузію з огляду на структурну залежність її економіки від РФ. Росія залишається одним із головних торговельних партнерів країни: для грузинського бізнесу, зокрема виробників вина та сільськогосподарської продукції, російський ринок історично є пріоритетним, що робить ці галузі вразливими до штучних торговельних ембарго. Грузія критично залежить від імпорту російського газу та нафтопродуктів, а також від значних обсягів капіталу, що надходить через грошові перекази від грузинських трудових мігрантів у РФ та витрати релокантів – громадян РФ, які після початку російської агресії проти України переїхали до Грузії, відкривають тут бізнес, купують нерухомість. Відновлення прямих авіарейсів та скасування візового режиму з боку РФ призвели до масового припливу в Грузію російських туристів, що генерує додаткові доходи для державного бюджету країни та значної частини грузинського суспільства.

Розвиток співпраці з Росією дозволяє грузинському уряду забезпечувати стабільне зростання ВВП, проте ставить доходи грузинської економіки в залежність від рішень Кремля. Саме економічна сфера формує ключові важелі впливу, які відкривають Москві широкі можливості для тиску на грузинське керівництво з метою нав'язування російських політичних інтересів. Саме в такому контексті слід розглядати ухвалення урядом Грузії (контрольованим партією «Грузинська мрія») низки політичних рішень, які ознаменували розворот країни від Заходу у бік Москви.

Йдеться передусім про відмову уряду «Грузинської мрії» запровадити економічні санкції проти Росії після повномасштабного вторгнення РФ в Україну у 2022 р., що фактично перетворило Грузію на зручний логістичний хаб, через який Москва намагається частково нівелювати санкційні обмеження.

Водночас грузинське керівництво погодилося на відновлення прямого авіасполучення та безвізового режиму з РФ, ініційованих Москвою у 2023 р., що стало серйозним кроком на шляху подальшої легітимізації російської присутності в країні. На початку ц. р. Кремль почав публічно вимагати відновлення двосторонніх дипломатичних відносин (розірваних після війни 2008 р. у відповідь на окупацію Росією Абхазії та Південної Осетії), проте наразі уряд Грузії утримується від цього кроку.

Іншим проросійським кроком уряду можна вважати прийняття грузинським парламентом у травні 2024 р. закону «Про прозорість іноземного впливу» попри масштабні протести та жорстку критику США і ЄС. Ухвалення цього закону, який майже повністю дублює російський аналог і спрямований на придушення громадянського суспільства та незалежних медіа, спровокувало глибоку затяжну політичну кризу в країні та внутрішньополітичний розкол в грузинському суспільстві, стало блокувальним чинником на шляху європейської та євроатлантичної інтеграції Грузії.

Південний Кавказ у фокусі глобального суперництва: виклики і можливості для України

Наочним трендом російської гібридної війни є посилення в грузинському публічному дискурсі антизахідної та проросійської риторики, яке особливо проявилось в ході парламентських виборів восени 2024 р. Під час виборів керівна партія «Грузинська мрія» побудувала свою кампанію на залякуванні суспільства «глобальною партією війни» (Заходом) та обіцянках зберегти мир завдяки торгівлі з Росією. Результати виборів призвели до консолідації авторитарної влади «Грузинської мрії» та конституційної кризи, що виникла через згортання демократії та придушення протестів після виборів. Логічним продовженням такої політики можна також вважати офіційне оголошення грузинським урядом наприкінці 2024 р. рішення про призупинення процесу євроінтеграції до 2028 р., наслідком якого стало замороження фінансової допомоги Грузії з боку Брюсселя і Вашингтона, зупинення процесу набуття її членства в ЄС, поглиблення її ізоляції від демократичного світу та посилення гібридного контролю Кремля над нею.

Уряд «Грузинської мрії» аргументує ці кроки «прагматизмом» та захистом національної економіки, проте, на думку експертів, вони є результатом прямого й опосередкованого тиску РФ.

У цьому контексті вагомим важелем шантажу залишається чинник окупованих територій (Абхазії та Південної Осетії). Незважаючи на загравання «Грузинської мрії» з Кремлем та її заяви про «примирення» з маріонетковими урядами цих регіонів, РФ категорично відмовляється виводити з окупованих територій свої військові контингенти, демонстративно розбудовує тут військову інфраструктуру, прискорює процес видачі їхньому населенню внутрішніх паспортів РФ та здійснює інші кроки, спрямовані на їхню поступову асиміляцію та анексію. Москва використовує загрозу розморожування конфлікту як постійний інструмент безпекового шантажу. Як елемент додаткового тиску на Тбілісі у цьому контексті варто згадати також і т. зв. «бордеризацію» – процес постійного повзучого перенесення окупаційної лінії вглиб території Грузії, що супроводжується викраденнями та затриманнями грузинських громадян російськими силовиками. Процес «бордеризації» разом з «пропагандою страху», яка стала частиною розгорнутої РФ в Грузії гібридної інформаційної війни, спрямований на залякування травмованого війною 2008 р. грузинського суспільства новою війною та «повторенням українського сценарію» в разі намагань виходу країни з політичної орбіти Кремля. Цей наратив російські та провладні грузинські медіа успішно експлуатують для демонізації прозахідної грузинської опозиції та європейського вектора розвитку країни.

В проєкції «м'якої сили» Росія підтримує діяльність різноманітних проросійських проксі з числа грузинських радикальних, ультраконсервативних та православних організацій і партій, які просувають антизахідні наративи та пропагують традиціоналізм. Крім того, вона намагається використовувати громадян РФ, які переїхали до Грузії після початку повномасштабної війни в Україні, з метою створення агентурної мережі та як інструмент просування російського впливу всередині країни.

За даними Національного дослідницького інституту розвитку комунікацій (РФ), Москва розглядає сьогодишню Грузію як «відносно дружню» країну, відносини з якою характеризуються як прагматичне, «кероване» сусідство.¹⁷ В геополітичному вимірі вона вочевидь відводить Грузії роль своєрідного лобіста свого впливу на Південному Кавказі, намагаючись не допустити її перетворення на альтернативний енергетичний та логістичний вузол в обхід РФ та використати проросійський тренд у внутрішній політиці цієї країни для блокування або гальмування непідконтрольних Москві логістичних проєктів в рамках «Серединного коридору» та європейських інфраструктурних ініціатив (на кшталт «Чорноморського зеленого коридору»). Крім того, у разі повного виходу Вірменії з російської орбіти РФ може розглядати територію Грузії як потенційний плацдарм для військової проєкції.

З огляду на це Кремль зацікавлений у консервації нинішнього прагматично-лояльного курсу Грузії і робить ставку на збереження влади керівною партією «Грузинська мрія», яка, уникаючи

Південний Кавказ у фокусі глобального суперництва: виклики і можливості для України

формальних союзницьких відносин з РФ (зважаючи на окупацію нею Абхазії та Південної Осетії), здійснює політичний курс, що фактично відбиває російські інтереси. Саме під таким кутом зору слід розглядати надання Росією демонстративної підтримки діям «Грузинської мрії», спрямованим на утвердження в Грузії авторитарного режиму. Водночас вона толерує створення альянсів Тбілісі з іншими авторитарними режимами та підігрує йому. Показовим у цьому зв'язку є підвищення рівня відносин між Грузією та Китаєм до «всеосяжного стратегічного партнерства», що має на меті додатково витіснити США з регіону Південного Кавказу.

Нові логістичні коридори Південного Кавказу як елемент глобального суперництва

Геополітичні зміни на Південному Кавказі кардинально змінили глобальне значення цього регіону в контексті розбудови нових безпечних логістичних коридорів між Європою та Азією, які в умовах занепаду транзитної ролі РФ та зростання конфліктогенності на Близькому Сході набувають дедалі важливішого значення для світової економіки. Йдеться передусім про проєкт т. зв. «Серединного коридору» (відомого також як Транскаспійський міжнародний транспортний маршрут/ТМТМ), що має забезпечити створення надійного мультимодального торговельного шляху між Китаєм і країнами Європи в обхід території РФ. В умовах стрімкого зростання вантажопотоків на зазначеному напрямі цей логістичний коридор завдовжки близько 4000 км, поєднуючи залізничні, автомобільні та морські транспортні маршрути з Китаю через Казахстан, акваторію Каспійського моря, Азербайджан, Грузію, Туреччину та акваторію Чорного моря з подальшим виходом до ЄС, сьогодні дедалі більше стає важливим елементом нової архітектури євразійської логістики.

Після 2022 р. цей коридор перетворився з теоретичної альтернативи на реальний логістичний шлях. Так, у 2021 р. обсяг перевезених ним вантажів становив лише 840 тис. т, тоді як за підсумками 2025 р. він зріс більш ніж у 5 разів – до рекордних 5,2 млн т.¹⁸ Контейнерний трафік збільшився у 2,6 раза (до понад 50 500 TEU), що свідчить про залучення великих міжнародних операторів (Maersk, MSC, CMA CGM).¹⁹

Усе це свідчить про поступове структурне переформатування євразійської логістики в останні роки. За прогнозом Світового банку, за умови усунення бюрократичних та інфраструктурних бар'єрів пропускна здатність згаданого маршруту може досягти 10–11 млн т до 2030 р., а в перспективі зрости до 20 млн т, що створює сприятливі умови для розширення інфраструктури, залучення інвестицій та зміцнення регіональних логістичних зв'язків. Проте це все ще буде значно менше річної пропускної спроможності російського маршруту, яка становить близько 100 млн т.²⁰

Однією з головних переваг ТМТМ є економія часу транзиту. Тоді як традиційні сухопутні маршрути з Китаю до Європи через РФ сьогодні займають 20–25 днів, морські варіанти – 35–45 днів, середній термін транзиту через «Серединний коридор» становить лише близько 18 днів і в перспективі може бути скорочений до 12–14 днів за умови модернізації інфраструктури транспортних шляхів.²¹ Основними поточними викликами у цьому контексті залишаються невирішені питання остаточної делімітації кордонів та інші безпекові ризики, а також логістичні та інфраструктурні проблеми, пов'язані з необхідністю збільшення пропускної спроможності залізниць, будівництва нових суден, модернізації портів (Актау і Курик в Казахстані, Алят в Азербайджані, Поті в Грузії), впровадження цифрових інструментів та митних реформ (зокрема єдиної цифрової платформи ТМТМ) для прискорення руху вантажів тощо, що вимагає значних капіталовкладень для ліквідації «вузьких місць». Основне фінансування надходить від ЄС (за програмою Global Gateway), Китаю, а також арабських фондів.

Південний Кавказ у фокусі глобального суперництва: виклики і можливості для України

Нові можливості відкриваються завдяки перспективі реалізації проєкту TRIPP (The Trump Route for International Peace and Prosperity – Маршрут Трампа за міжнародний мир і процвітання), який був узгоджений президентом США Д. Трампом, президентом Азербайджану І. Алієвим та прем'єр-міністром Вірменії Н. Пашиняном на тристоронній зустрічі у Вашингтоні в серпні 2025 р. та набув практичних обрисів у низці вірмено-американських рамкових угод, підписаних під час візиту держсекретаря США М. Рубіо до Єревана 26 травня 2026 р. Цей проєкт (який є дипломатичним та інфраструктурним переформатуванням російського проєкту т. зв. «Зангезурського коридору») передбачає створення транспортно-енергетичного та цифрового вузла завдовжки 43 км на півдні Вірменії (провінція Сюнік), що з'єднає основну частину Азербайджану з його ексклавом Нахічевань і Туреччиною. Його інфраструктура передається в управління міжнародному консорціуму (під егідою США, де їм належатиме 74%, а 26% – Вірменії) на термін до 99 років, мінімізуючи безпекові ризики військових ескалацій в регіоні. Пряма політична участь США робить інвестиції в TRIPP передбачуваними для великих приватних фондів Заходу, страхуючи вантажопотік від регіональних криз.

У контексті «Серединного коридору» він виступає потужним каталізатором, оскільки дозволяє розв'язати одну з найскладніших геополітичних та логістичних суперечок Південного Кавказу, а також створює альтернативний сухопутний залізничний та автомобільний шлях напряду через Вірменію до Туреччини і далі в ЄС, зменшуючи критичну залежність від залізниці Баку – Тбілісі – Карс (через Грузію) або від морських перевезень Чорним морем. Поява конкурентного південного відгалуження позбавляє маршрут монополії окремих транзитних операторів та оптимізує вартість перевезень, а прокладання нових нафто- й газопроводів, ліній електропередач, магістральних оптоволоконних ліній зв'язку перетворить його по суті на інтегрований мультиресурсний хаб з високою конкурентоздатністю.

Водночас у геополітичному та геоекономічному вимірах «Серединний коридор» (включаючи проєкт TRIPP) кардинально змінює баланс сил в Євразії, зменшуючи вплив Росії та створюючи нові альянси.

По-перше, на тлі російсько-української війни та кризи на Близькому Сході він став найбезпечнішим сухопутним мостом між Сходом та Заходом, що дозволяє європейським та китайським компаніям торгувати без ризику потрапляння під санкції. При цьому він виступає стратегічною комерційною альтернативою для світової торгівлі, зменшуючи її залежність від традиційного «Північного коридору», який проходить через РФ, та критично вразливих транзитних маршрутів через Ормузьку протоку і Суецький канал.

По-друге, цей проєкт відповідає також глибинним інтересам глобальних та регіональних гравців:

- ЄС розглядає його як гарантію своєї економічної (передусім енергетичної) безпеки і важливу складову стратегії Global Gateway через диверсифікацію торговельних шляхів, мінімізацію залежності від транзиту через РФ, а також як інструмент посилення свого геополітичного впливу на Південному Кавказі та в Центральній Азії, інвестуючи у розвиток логістичних вузлів, портів та залізничних мереж регіону;
- США зміцнюють свої позиції на стратегічному перетині шляхів між Чорним і Каспійським морями, отримуючи через інструмент TRIPP довгостроковий важіль впливу на Південному Кавказі, закріплюючи за собою безпрецедентну роль дипломатичного арбітра і гаранта безпеки в регіоні та можливість впливати на регіональні логістичні маршрути доставки китайських товарів в Європу;
- Китай, який фокусується на економічній експансії в контексті власної глобальної геополітичної стратегії «Шовковий шлях» (Silk Road), диверсифікує маршрути для безпечної доставки своїх товарів до Європи в обхід санкційних зон в рамках ініціативи «Один пояс, один шлях», інтегруючи у TMTM нові залізничні коридори (такі як Китай – Киргизстан – Узбекистан);

Південний Кавказ у фокусі глобального суперництва: виклики і можливості для України

- Туреччина зміцнює свою роль головного логістичного та енергетичного хаба між Азією, Кавказом та Європою, створюючи безпечну альтернативу, особливо з огляду на ускладнення транзиту через інші чорноморські країни;
- країни Центральної Азії та Південного Кавказу (Казахстан, Узбекистан, Азербайджан, Вірменія, Грузія) перетворюються з геополітичної периферії на незамінні транзитні ланки, отримуючи фінансові ресурси для зміцнення суверенітету та посилення незалежності від Росії. Участь у TMTM дозволяє їм вийти з транспортної ізоляції, залучити мільярдні інвестиції в інфраструктуру (залізниці, порти, телекомунікації) та інтегруватися в глобальну економічну систему. Крім того, Казахстан та Азербайджан отримують можливість постачати нафту та газ до Європи в обхід російської трубопроводної системи, що фундаментально змінює баланс на європейському енергоринку.

По-третє, для США і ЄС «Серединний коридор» є важливим безперебійним ланцюгом постачання, що забезпечує їм стабільний доступ до критично важливої сировини (енергоресурсів, рідкоземельних металів, мінералів, літію, кобальту, міді та урану, які необхідні для оборонної промисловості та «зеленого» переходу) з Центральної Азії (передусім з Казахстану і Узбекистану), зменшуючи технологічну залежність від Китаю. Відсутність логістичних коридорів залишила б ці ресурси заблокованими всередині континенту під контролем РФ або Китаю.

По-четверте, цей проєкт виступає вагомим дипломатичним інструментом, спрямованим на перетворення конфліктного регіону Південного Кавказу на зону економічної взаємозалежності, яка слугуватиме запорукою довготривалого миру. Він сприяє регіональній стабілізації, інтеграції та примиренню, «зшиваючи» мирну угоду між Вірменією та Азербайджаном через спільні економічні інтереси та замінюючи тривалу ворожнечу транскордонною кооперацією.

Водночас його розвиток є також вагомим чинником консолідації Тюркського світу: маршрут TMTM географічно об'єднує країни Організації тюркських держав (Туреччину, Азербайджан, Казахстан, Узбекистан, Киргизстан) у єдиний геополітичний і цифровий блок, перетворюючи його на самостійний центр сили.

Неучасть Росії та Ірану у проєктах «Серединного коридору» та особливо TRIPP має фундаментальне геополітичне та економічне значення, суттєво знижуючи транзитні ризики та обмежуючи можливості цих двох держав, що здійснюють агресивну політику і перебувають під міжнародними санкціями, використовувати транспортні шляхи як інструмент політичного шантажу або транзитного тиску. Це також позбавляє Москву та Тегеран значних прибутків від транзитних зборів та інвестицій, які вони могли б використати для обходу санкцій або фінансування власних військових програм.

В геополітичному вимірі розбудова TMTM/TRIPP кардинально змінює роль обох країн у новому балансі сил на Південному Кавказі і в Центральній Азії, зменшуючи їхню геостратегічну присутність в регіоні, нівелюючи їхні можливості впливати на політичні процеси в регіональних державах і конкурувати тут з іншими геополітичними гравцями та посилюючи їхню ізоляцію від регіональних економічних відносин. В цьому контексті можна говорити про роль згаданих проєктів як інструментів геополітичного стримування РФ та Ірану. Водночас така ізоляція змушує ці держави активніше розвивати власні альтернативні проєкти, такі як міжнародний транспортний коридор «Північ – Південь», спираючись на партнерство з Індією та іншими країнами, що не підтримують західні санкційні режими. Вони також намагаються протидіяти логістичній інтеграції без їхньої участі, прагнучи через залякування, дипломатичний тиск, економічний та інфраструктурний саботаж заблокувати реалізацію TMTM/TRIPP та нав'язати транзитним країнам власні логістичні формати, такі як російський проєкт «Зангезурського коридору» (під управлінням ФСБ РФ) або іранський маршрут транзиту вантажів, що просуваються як альтернатива TRIPP.

Південний Кавказ у фокусі глобального суперництва: виклики і можливості для України

Виклики і можливості для України

Для України зміни балансу сил на Південному Кавказі відкривають низку можливостей для проектування посилення своєї присутності у цьому стратегічно важливому регіоні.

Одним з перспективних напрямів у цьому контексті може стати військово-політичне партнерство. Україна, яка виступає ключовим каталізатором змін на Південному Кавказі, стримуючи російський експансіонізм та сприяючи витісненню РФ з регіональних процесів, перетворюється для держав регіону, зацікавлених у стримуванні імперських амбіцій Кремля, на важливого геополітичного партнера, альтернативний центр сили, здатний гарантувати безпеку та стабільність.

В безпековому вимірі таке партнерство може базуватися на значному воєнному потенціалі нашої держави та на її унікальному військовому досвіді, здобутому в процесі протидії російській агресії, вивчення якого може бути корисним для країн Південного Кавказу. Сьогодні Україна слугує «щитом», який зв'язує основні військові ресурси РФ, унеможливаючи їхнє використання для тиску на країни Південного Кавказу, що дозволило, зокрема, Вірменії та Азербайджану проводити більш незалежну політику без оглядки на Москву. Це робить її не просто важливим партнером та символом успішної боротьби за незалежність, а й потенційним контрибутором регіональної безпеки, що може відіграти вагомий роль в процесі формування єдиного безпекового поясу від Чорного до Каспійського морів.

Серед чинників, сприятливих для поглиблення регіонального безпекового співробітництва за участю України, слід зазначити високий рівень відносин нашої держави з південнокавказькими країнами (відносини з Азербайджаном і Грузією визначено в українських нормативних документах як стратегічні) та їхній значний потенціал, її пряму зацікавленість у стабілізації регіону, в тому числі послідовну підтримку українською дипломатією принципу територіальної цілісності Грузії та Азербайджану і процесу мирного врегулювання між Вірменією та Азербайджаном, що відбувається за посередництва США і ЄС. Незважаючи на різницю в зовнішньополітичному позиціонуванні, Азербайджан, Вірменія та Грузія загалом дотримуються нейтральних/обережно-проукраїнських оцінок щодо російсько-української війни, а участь добровольців з цих країн у лавах ЗСУ зміцнює неформальні зв'язки та солідарність між народами. Дипломатичні контакти вищого рівня з країнами регіону, а також з глобальними гравцями, залученими в нову регіональну архітектуру, допомагають формувати нові безпекові альянси, де провідну роль сьогодні відіграють Туреччина, США та європейські партнери, а не Росія.

Ще одним стратегічним напрямом може стати багатовимірне економічне партнерство, де Україна пропонує нові ринки збуту та євроінтеграційний вектор, а країни Південного Кавказу виступають важливими партнерами у забезпеченні енергетичної, продовольчої і сировинної безпеки, розвитку торгівлі, створюючи альтернативу російським товарам на місцевих ринках та економічну протизавагу російським монополіям.

Україна розглядається як потенційний кінцевий хаб для логістичних шляхів, що проходять через Південний Кавказ, зокрема, в контексті проекту «Серединного коридору». Враховуючи географічне розташування нашої держави та її тісні інтеграційні зв'язки з ЄС, її участь може виявитися критично важливою для доставки енергоресурсів, агропродукції і товарів з цього регіону та з Центральної Азії на ринки країн Центральної, Східної і Північної Європи та Балтії в обхід території РФ в разі подальшого зростання обсягів вантажоперевезень згаданим маршрутом. За такого сценарію українські чорноморські порти (насамперед Чорноморськ) та

Південний Кавказ у фокусі глобального суперництва: виклики і можливості для України

поромне сполучення між Україною і Грузією стають додатковими логістичними ланками для транспортування вантажів цим маршрутом до ЄС.

Слід зазначити, що попри складну безпекову ситуацію та блокаду судноплавства в північно-західній частині Чорного моря Україна продовжує забезпечувати прямий логістичний зв'язок з країнами Південного Кавказу (Азербайджан, Грузія) та Центральної Азії. В умовах бойових дій, що тривають, їй вдалося у березні 2025 р. відновити (у тестовому режимі) поромне сполучення з грузинським портом Поті для доставки контейнерних потягів. Цей проєкт, участь у якому беруть «Укрзалізниця» та судноплавна компанія «Укрферрі», передбачає курсування поромів «Герої Плевни» та «Герої Шипки» для перевезення вантажів з каспійських портів через Поті до портів Великої Одеси і далі до Європи. Проте питання запуску регулярних рейсів та відновлення роботи спеціалізованого мультимодального комплексу в порту Чорноморська, потужності якого дозволяють перевантажувати до 4,5 млн т вантажів різних типів щорічно, напряду залежить від покращення умов безпеки, пов'язаних з тривалістю російсько-української війни та здатністю нашої держави забезпечувати безпеку судноплавства у Чорному морі.²² Стримувальними чинниками залишаються також інфраструктурні обмеження українських портів і логістичних маршрутів, що не дозволяє повноцінно залучити транзитні китайські та азійські вантажі і здійснювати транспортування ресурсів, зокрема «зеленої» електроенергії; зростання вартості фрахту та страхування через дестабілізацію судноплавства у Чорному морі та, як наслідок, підвищення ціни доставки українського агроекспорту та металургії; дефіцит вільного контейнерного флоту; а також пов'язаний з регіональною нестабільністю дефіцит інвестиційних ресурсів, що сповільнює залучення капіталовкладень у відбудову зруйнованої української інфраструктури.

Водночас для України проєкт «Серединного коридору» має кілька критично важливих геополітичних вимірів. По-перше, інтегруючись у цей логістичний маршрут, який тісно пов'язаний з розвитком транспортного коридору ГУАМ,²³ вона об'єктивно перетворюється на важливого геополітичного партнера як для ЄС, так і для країн Південного Кавказу і Центральної Азії, що прагнуть геополітичної незалежності від Кремля. Україна виступає природним союзником цих держав у створенні суверенних торговельних шляхів, що посилює регіональні дипломатичні позиції Києва.

По-друге, участь України у проєкті «Серединного коридору» відкриває їй можливість стати частиною стратегії ЄС Global Gateway, залучити європейські інвестиції в модернізацію інфраструктури і портів та узгодити їх з логістичними стандартами ЄС, що стане важливим кроком в контексті інтеграції нашої держави до ЄС.

По-третє, включення України в логістичні ланцюги поставок енергетичних та сировинних ресурсів Каспійського регіону в ЄС дозволить їй безпосередньо отримувати нафту, газ, критично важливі мінерали, необхідні для оборонної промисловості, галузей високих технологій та «зеленого» переходу.

По-четверте, перетворення Чорного моря на безпечну зону міжнародного транзиту знижує геополітичний вплив військової проєкції РФ і повертає Україні статус ключового морського гравця регіону.

Разом з тим в більш широкому контексті поточні геополітичні зміни балансу сил на Південному Кавказі створюють для України низку серйозних геополітичних, безпекових та дипломатичних викликів і ризиків для її амбіцій стати впливовим регіональним гравцем.

Слід передусім враховувати, що нинішні міжнародні відносини на Південному Кавказі є продуктом складного балансування інтересів, відкритих і таємних альянсів і конфліктів, прямих і асиметричних впливів великих геополітичних і регіональних гравців та дії різновекторних чинників. Тому Україні у відносинах з країнами регіону необхідно вибудувати складний баланс

Південний Кавказ у фокусі глобального суперництва: виклики і можливості для України

між стратегічними інтересами безпеки, економічною взаємодією та прагненнями цих держав уникати конфліктів з великими геополітичними потугами, в тому числі з Росією. Його складність полягає в тому, що кожна з цих трьох країн має діаметрально протилежні інтереси, унікальну залежність від РФ та конфлікти між собою, через що дипломатичні кроки на користь однієї держави часто шкодять відносинам з іншою. Викликом у цьому контексті залишається пошук балансу у відносинах з Вірменією, що дистанціюється від РФ, без шкоди для давнього і критично важливого стратегічного партнерства з Азербайджаном, враховуючи збереження високого рівня конфліктогенності у вірмено-азербайджанських взаєминах. Ще одним викликом, з огляду на критичну важливість Грузії для логістичного виходу України на Південний Кавказ, є пошук балансу у відносинах з проросійським урядом «Грузинської мрії» без втрати прихильності грузинського громадянського суспільства, що активно виступає з проукраїнських і проєвропейських позицій, а також можливості зберегти спільний трек євроінтеграції.

Важливим викликом для посилення регіональної ролі України може стати турецький чинник, враховуючи те, що Туреччина сьогодні є головним бенефіціаром зменшення російської присутності на Південному Кавказі. Без стратегічного партнерства з Анкарою, що передбачає пошук балансів у широкому спектрі політичних, економічних і безпекових інтересів, нашій державі буде важко наростити позиції в регіоні, не маючи там автономних військово-політичних важелів. Варто також враховувати інтереси і впливи геополітичних гравців (ЄС, США, Китаю, Ірану), які нарощують суперництво за контроль над кавказькими транзитними шляхами, а також те, що жодна з країн Південного Кавказу не може повністю ігнорувати РФ через географічну близькість та економічні зв'язки.

Значними ризиками в контексті російсько-української війни залишаються безпекові та військові загрози. Наміри України інтегруватися в логістику «Серединного коридору» роблять українську інфраструктуру ціллю для російських гібридних атак та диверсій. Можна передбачити намагання РФ заблокувати або знищити логістичні вузли в Чорному морі (порти, термінали) з метою зриву кавказького транзиту в обхід своєї території, що зменшуватиме привабливість українського маршруту.

Крім того, допоки триває війна з РФ, внутрішні економічні та дипломатичні ресурси України залишаються критично обмеженими. Дефіцит ресурсів в осяжній перспективі може стати стримуючим чинником для активної експансії українських інтересів на Південному Кавказі, що вочевидь вимагатиме значних фінансових та політичних інвестицій, які наразі потрібні для внутрішньої оборони та відбудови.

¹ <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2026/05/05/joint-declaration-following-the-first-armenia-eu-summit/>

² <https://www.consilium.europa.eu/en/meetings/international-summit/2026/05/04-05/eu-armenia/>

³ <https://www.ukrinform.ua/rubric-world/4117457-na-samiti-es-vmienia-govoritimut-i-pro-ukrainu.html>

⁴ https://tadviser.com/index.php/Article:Trade_between_Russia_and_Georgia

⁵ <https://www.bizzzone.info/government/2026/1776899567.php>

⁶ <https://glavcom.ua/world/world-politics/hruzija-staje-kolonijeju-kitaju-khronika-pohlinannja-1014348.html>

Південний Кавказ у фокусі глобального суперництва: виклики і можливості для України

- ⁷ https://www.eeas.europa.eu/azerbaijan/european-union-and-azerbaijan_en?s=217#1765
- ⁸ <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S2211467X20300183>
- ⁹ <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S2211467X20300183>
- ¹⁰ https://en.wikipedia.org/wiki/Southern_Gas_Corridor
- ¹¹ <https://inshe.tv/economics/2026-03-12/983373/>
- ¹² <https://www.eng.kavkaz-uzel.eu/articles/73811>
- ¹³ <https://www.rifs-potsdam.de/en/blog/2024/11/eu-and-azerbaijan-energy-partners-short-term-benefits-uncertain-future>
- ¹⁴ https://www.eeas.europa.eu/azerbaijan/european-union-and-azerbaijan_en?s=217#1765
- ¹⁵ <https://www.rifs-potsdam.de/en/blog/2024/11/eu-and-azerbaijan-energy-partners-short-term-benefits-uncertain-future>
- ¹⁶ <https://theins.press/en/news/293308>
- ¹⁷ <https://www.eurointegration.com.ua/news/2026/02/18/7231423/>
- ¹⁸ <https://auic.uz/en/transit-through-the-middle-corridor-may-increase-three-to-fourfold-this-decade/>
- ¹⁹ <https://tudpam.org/comprehensive-geo-economic-and-strategic-analysis-of-the-peoples-republic-of-chinas-investments-in-the-middle-corridor-and-infrastructure-of-the-republic-of-turkiye-in-the-light-of-irans-regional/>
- ²⁰ <https://www.atlanticcouncil.org/content-series/ac-turkey-defense-journal/why-the-middle-corridor-matters-amid-a-geopolitical-resorting/>
- ²¹ <https://www.aa.com.tr/en/economy/middle-corridor-accelerates-putting-turkiye-at-heart-of-eurasian-transport-network/3769343>
- ²² https://logist.today/dnevnik_logista-uk/2026-06-17/v-minrazvitiya-obsuzhdayut-vozobnovlenie-paromnogo-soobshheniya-i-razvitie-portov-reni-i-chernomorska-2/
- ²³ <https://biz.nv.ua/ukr/markets/ukrajina-vzyala-uchast-u-rozshirenni-transportnogo-koridoru-z-kitayu-do-yevropeyskogo-soyuzu-50531895.html>

Південний Кавказ у фокусі глобального суперництва: виклики і можливості для України

Автор

Костянтин Кононенко

Радник директора Національного інституту стратегічних досліджень

Вихідні дані

Представництво Фонду Конрада Аденауера в Україні

kas.de

Видавець: Представництво Фонду Конрада Аденауера в Україні, 2026, Київ
вул. Богомольця Академіка, 5, кв. 1, 01024 Київ, Україна
Тел.: +380444927443
<https://www.kas.de/en/web/ukraine>

Усі права захищені. Запити щодо рецензійних примірників та інші звернення стосовно цієї публікації слід надсилати видавцю. Відповідальність за погляди, висновки та рекомендації, висловлені в даній публікації, повністю покладається на автора (авторів), і їх інтерпретації не обов'язково відображають погляди чи політику Фонду Конрада Аденауера.

Публікація підготовлена в рамках проекту «Посилення аналітичних спроможностей прийняття рішень у сфері зовнішньої політики за допомогою громадянського суспільства» Центру міжнародної безпеки за підтримки Представництва Фонду Конрада Аденауера в Україні.

Текст цієї публікації ліцензовано на умовах Creative Commons:
«Creative Commons Attribution-ShareAlike 4.0 International», CC BY-SA 4.0
(<https://creativecommons.org/licenses/by-sa/4.0/legalcode.de>)

© 2026 Представництво Фонду Конрада Аденауера в Україні |
© 2026 Центр міжнародної безпеки